

Заинтересованность руководителей частного бизнеса проявляется, в первую очередь, в достижении запланированного уровня прибыли проекта, его доходности, минимизации размера правовых и финансовых рисков, реализация накопленного потенциала в данной сфере, увеличение числа квалифицированных кадров и персонала, отвечающих непосредственно за реализацию проектов ГЧП напрямую ведущих к трансформации экономики Республике Казахстан [3, с.40].

Исходя из этого модель государственно-частного партнерства по праву можно назвать новым драйвером развития и трансформации цифровой экономики Республики Казахстан и эффективно использовать данный вектор развития как самого механизма, так и тренда перехода к цифровизации.

Список литературы

1. База проектов ГЧП. Интернет-ресурс Центра развития ГЧП [Электронный ресурс]. Дата обращения 25.10.2019. Режим доступа: https://kzppp.kz/project_base/
2. Веселовский, М. Я. Государственно-частное партнерство в инновационной сфере: современное состояние и перспективы / М. Я. Веселовский // МИР. – 2016. – № 3. – С. 6–11.
3. Савельева М.В., Луганский Д.Н. Совершенствование программ развития «цифровой экономики» на основе ГЧП России на примере Дальневосточного федерального округа // Экономика: вчера, сегодня, завтра. 2018. Том 8. № 5А. С. 39-47

Инвестициялық және инновациялық жобаларды іріктеу мен бағалаудың отандық және шетелдік тәжірибесі

Т.Г.Ильина¹, Б.С.Тусупбаева²

¹к.э.н., доцент кафедры «Финансы и учет» ИЭМ НИ ТГУ
²аспирант 3 года обучения «Денежное обращение и кредит»
Darinaika167@mail.ru

^{1,2}Национальный исследовательский Томский Государственный университет, г. Томск

Аннотация: Инвестициялық және инновациялық жобалары іріктеу мен тиімділігін бағалау үшін талдау объектісі болып табылатын шетелдік және отандық қызметтің тиімділігін бағалаудың әр түрлі әдістері бар. Жұмыстың мақсаты – отандық және шетел тәжірибесіндегі инвестициялық және инновациялық жобаларды іріктеу мен экономикалық тиімділігін және оны жүзеге асырудың орындылығын бағалау.

Кілтті сөздер: Инновация, инвестиция, іріктеу, бағалау, шетелдік бағалау, шетелдік тәжірибе

Инвестициялау мақсаттарын жүзеге асыру инвестициялық жобалардың қалыптасуын көздейді, олар өз кезегінде инвесторлар мен жобаның басқа да қатысушыларын инвестициялау жайында шешім қабылдау үшін ақпаратпен қамтамасыз етеді.

Инвестициялық жоба түсінігі 2 түрде түсіндіріледі [6, 49 б.]:

1) белгілі бір мақсаттарға жетуді қамтамасыз ететін қандай да бір іс-әрекеттердің кешенін жүзеге асыруды көздейтін қызмет түрінде;

2) қандай да бір іс-әрекеттерді жүзеге асыру үшін қажетті белгілі бір ұйымдастырушылық-құқықтық және есептік-қаржылық құжаттардың жүйесі ретінде.

Осылайша, инвестициялық жоба – бұл экономикалық тиімділік алу мақсатында ең алдымен, бар тауар (өнім, жұмыс, қызмет) өндірісін жаңартуға немесе жаңасын құруға бағытталған жобалауды, құрылысты, технологиялар мен құрал-жабдықтарды иеленуді, кадрларды даярлауды және тағы басқаларды қамтитын іс-шаралардың кешендік жиынтығы. Бұл қандай да бір іс-әрекетті жүзеге асыру үшін қажетті ұйымдастырушылық-құқықтық және есептік-қаржылық құжаттардың жүйесі ғана емес, сонымен қоса нақты мақсаттарға жетуді көздейтін іс-шаралар жүйесі [8].

Инновация – бұл іздеуге, жасауға және жаңа бұйым түрлерін, технологияларын, таратуға бағытталған қызмет. Оның басқа да анықтамасы бар. Иновация – бұл жаңалық енгізудің жалпы процесі, адамдардың қажеттілігін қанағаттандыру үшін қолданылатын және таратылатын жаңалық, қоғамның даму әсеріне байланысты ауысып отырады.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев атап көрсеткендей, “технологиялар индексі” деп аталатын бәсекеге қабілеттілік индексінің бір бөлшегі, әрине, қоғамның инновациялық даму деңгейін, технологиялар

трансфертін, ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың дамуын, ғылыми зерттеулер мен әзірлемелерге салынатын инвестициялар көлемін және де осы саладағы университеттер мен бизнестің ынтымақтастығын бағалаудан құралады. “Шикізаттық” экономиканың халық тұрмысының “жоқтан бар” ғана болуының факторы екеніне, сонымен қатар ұлттың санаткерлік және адамгершілік әлеуетінің дамуына да кедергі келтіретініне қарсылық білдіру қиын. Демек, мұндай экономика тұтас қоғамдық менталитетке де кері әсерін тигізеді [1].

Ал жаңашылдарды құру, тарату және пайдалануды инновациялық цикл деп атайды.

Жаңалықтың өмір сүру циклы үш жолдың біреуі арқылы дамуы мүмкін:

- 1) инновациялық ұйымда жинақталу;
- 2) жаңалықтың инновацияға айналуы;
- 3) тауар сияқты сатылуы;

Ұйым қызметінің тиімділігі экономикалық және қаржылық көрсеткіштерге қарай бағаланады. Нарықтық қатынас жағдайында көрсеткіштің бірыңғай жүйе болуы мүмкін емес. Әрбір инвестор инновациялық жобаның ерекшеліктерінен, мамандардың, менеджерлердің және т.б. факторлардың шеберлігіне байланысты бұл жүйені анықтайды.

Жобаның инвестиция алдындағы кезеңінде (Сурет 1). болашақ жобалау объектісінің мүмкіндіктері оқытылады, кәсіпорын (фирма-инвестор, жобаның ұйымдастырушысы) инвестиция бойынша алдын ала шешім қабылдайды және басқарушыны (құрылып жатқан объектінің жетекшісін, директорын) таңдайды (бекітеді). Жобаны жүзеге асырудың түрлі нұсқаларын оқыту, оның технико-экономикалық негіздеуін және тиімділігін бағалау кәсіпорынның өз күшімен де, арнайы да (мысалға, жобалаушы, архитекторлық, құрылыс-консультациялық және т.с.с.) мекемелермен жүзеге асырылуы мүмкін [11].

Жобаның инвестиция алдындағы кезеңін жүзеге асыруға шығындар индустриалды дамыған елдерде әдетте жобаның құнынан 1,5-5,5 %, оның ішінде инвестициялық мүмкіндіктердің (ой, идея) қалыптасуына – 0,2-1,0 %, инвестицияларды негіздеуге – 1,0-3,0 % және ірі жобаларға – 0,2-1,2 %.

Жобаның бастапқы кезеңдерде кездейсоқтықтардан, ал жұмыстың келесі кезеңдерінде мүмкін тәуекелдіктерден бас тартқан, берілген нәтижелердің ең үнемді жолдарын іздеу, жобаның жобаның тиімділігін бағалау мен оған бизнес-жоспар өте маңызды. Мұнымен бірге «уақытында тоқтап қалу», принципті ұстанған жөн. Бұл принцип бойынша негізгі инвестициялар жұмсалып, күтілген нәтиже ойдағыдай болмаған жағдайға жетпес бұрын бұл тиісіз жобадан жұмыстардың басында бас тартқан жөн болып табылады.

Жобаны бағалауда және инвестиция туралы шешім қабылдауда экспертизаны өткізу маңызды болып табылады. Әдетте мемлекеттік кешенді экспертизадан мемлекеттік бюджеттің қаржылық құрылымдардың қатысумен жүзеге асатын бар заңдылыққа сәйкес мемлекеттік қолдауды талап ететін; мемлекеттің кепілдігі бойынша шетелдік несиелерді тартумен жүзеге асырылатын инвестициялық жобалар мен бағдарламалар (технико-экономикалық негіздеуін, бизнес-жоспар) өткізіледі.

Инвестициялау бойынша соңғы шешімді қабылдау технико-экономикалық негіздеуді атқарған соң ғана қабылдануы мүмкін, бірақ бұл ұзақ және қымбат үрдіс. Сондықтан, ең алдымен жобаға қаржыларды салмас бұрын, бұл идеяны алдыңғы негіздеуді (АТЭН) арқылы бағалау дұрыс[5]. Оның мақсаты – альтернативті жобалардың тексерісі, оның жүзеге асырылуының мүмкіндіктерінің тексерісі, сонымен қоса терең зерттеу және нарық талдауы, лабораториялық және тәжірибелік - өнеркәсіптік зерттеулердің жүргізілуі. Жобаның идеясы инвестор үшін жеткілікті тартымды немесе өмір сүру мүмкіндігі жоқ болып анықталуы керек.

Сурет 1. Жобаның инвестиция алдындағы кезеңі.

Жобаның екінші инвестициялық кезеңі (Сурет 2) өзінің құрамына жобалық-ұйымдық талдауын, жобалық сызбалар мен объектінің моделдерін дайындауды, құнның жақсы қарастырылған есептемесі, жобалық және құрылыстық жұмыстардың алдыңғы жоспарлары, детальдік сызбалар, құрылыс алаңының сызбаларын қамтиды. Бұл кезеңде бас мердігер мен қосалқа мердігерлер анықталады, төлемдердің жоспары бекітіледі, жабдықтаушылар мен қосалқы мердігерлерге төлем үшін қысқа мерзімді займдар жасалады.

Сурет 2. Жобаның инвестициялық кезеңінің пайдаланатын сызбасы

Осылайша, инвестициялық үрдістің өңделуі мен жүзеге асырылуының кезеңінде жобаның экономикалық тиімділігі негізделеді, оның табыстылығы талданады, басқаша айтқанда, жіберілген шығындарды алынған (болжанатын) нәтижелермен (пайдалармен) салыстыруға мүмкіндік беретін жобалық талдау жүргізіледі.

Үлкен капиталдық салымдарды талап ететін ірі жобаларда қаржыландыру үшін акциялар шығарылымы қарыздық міндеттемелерді шығарумен қатар жүргізіледі[4].

Ұзақ мерзімді қарыздық қаржыландыру көздері келесілер бола алады:

- Коммерциялық банктердегі ұзақ мерзімді несиелер;
- Мемлекеттік мекемелердегі несиелер;
- Ипотекалық ссудалар;
- Қарыздық міндеттемелердің жеке орындалуы.

Қазіргі уақытта Қазақстандық коммерциялық банктерге жобаны несиелеудің келесі сипаттамалары тән [3]:

- қаржыландыру артықшылығы экспортқа негізделген жобаларға беріледі;
- қарызды жабудың минималды коэффициенті 1,5, ол қарыз алушының қысқа және ұзақ мерзімді қарызының жалпы сомасының негізінде анықталады;
- әдетте, жобаның рентабельділігі 15%-дан жоғары болу керек;
- жобаның аржылық өтелуге және шетелдік валютада табыстарды алудың перспективаларына ие болу керек;
- жоба қоршаған орта үшін экологиялық қауіпсіз болу керек және Қазақстанның экономикалық дамуына септігін тигізуі керек;
- қарыз алушының жобаға өзіндік инвестициялары жобаның жалпы құнының 30%-ынан жоғары болу керек.

Коммерциялық тиімділікті қосымша бағалау үшін келесі факторлар анықталады: қарызды толық өтеу (қарыз қаражаты бар қатысушылар үшін ғана анықталады); қатысушының жалпы инвестициядағы үлесі (жобаны қаржыландыру үшін олардың мүлкін немесе ақшасын беретін қатысушылар үшін ғана) [7].

Жобалар нұсқаларын салыстыру және әр түрлі инвестициялық жобаларды салыстыру үшін NPV, PV, ARR, PP көрсеткіштері қолданылады.

Кесте 1

Инвестициялық және инновациялық жобалардың тиімділігін бағалау кезінде ескерілетін айырмашылықтар

Инвестициялық жоба	Инновациялық жоба
Бағалау кезінде олар инвестициялық жобалардың тиімділігін бағалау бойынша әдістемелік ұсыныстарды басшылыққа алады	Жиі олар, сондай-ақ, біздің ойымызша, дұрыс емес инвестициялық жобалардың тиімділігін бағалау бойынша Әдістемелік ұсынымдарға сәйкес бағдарланған және бағаланады.
Тиімділікті салыстырмалы бағалау теориясын, абсолютті тиімділік теориясын қолданыңыз	Инновациялық жобаларды бағалау әдістемесінің болмауына байланысты, олар сол теорияларды ұстанады.
Мүмкіндіктердің ішінен ең жақсы опцияны таңдау үшін салыстырмалы өнімділік бағалау пайдаланылады	Бағалау тек ықтимал нұсқалардың ішінен ең жақсы опцияны таңдауға ғана емес, сондай-ақ кәсіпорынның, өңірдің және мемлекеттің экономикалық көрсеткіштеріне әсерін анықтау үшін де қолданылуы тиіс. Өйткені бұл жағдайда аралық нәтиже де нәтиже болып табылады
Шығару бағасы инвестициялық жобада қарастырылған өнімдердің бағасы нарықта өз растауын алды.	Инновацияның бағасы тұтынушы тарапынан танылуы тиіс.
Неғұрлым төмен тәуекел мен инвестор бағытталған болатын нәтиже белгілі және қол жеткізілді	Инновациялық үдерістің түпкі нәтижесіне қол жеткізу өте жоғары тәуекел
Инвестициялық жобаны іске асыру мерзімі инновациялық жобаға қарағанда қысқа.	Инновациялық процестің барлық кезеңдерінен өту жағдайымен инновацияны алу кезеңі инвестициялық жобаға қарағанда ұзағырақ
Жиі табыс табу мақсатында инвестициялық жоба жүзеге асырылады.	Инновациялық жобада белгісіздікке және жаңа өнім шығаруға байланысты табыс кепілі жоқ.
Өмір сүрудің бастапқы жылы ретінде оны іске асыру үшін қаржы жылы басталады.	Инновациялық жобаны іске асыруға арналған біржолғы шығындар көптеген жылдар бойы жүзеге асырылуы мүмкін. Сонымен бірге,

Инвестициялық жобалардың тиімділігін бағалау кезінде ағымдағы шығындар мен нәтижелерді азайту оларды біржолғы шығындарды енгізудің бастапқы жылына дисконттау арқылы жүзеге асырылады.	мысалы, ауқымды инновациялық жобалармен және оларды іске асыруға қатысатын мүдделі мемлекеттік және коммерциялық құрылымдармен пайдалы нәтиже алуға болады. Инновацияның тиімділігін бағалау кезінде барлық шығындар (ағымдағы және бір реттік), сондай-ақ нәтижелер дисконттау факторлары мен жинақтаушы факторларды ескере отырып, есептік жылға дейін азаяды.
Бағыт белгісі сандық нәтижеге қарағанда көбірек	Инновациялық үдерістің аралық сапалы нәтижесі де нәтиже болып табылады және тиісінше бағалануы тиіс.

Бүгінгі таңда, біздің ойымызша, экономиканы шикізаттан қызмет көрсету-технологиялық экономикадан, инновациялық экономикаға дейін қайта құрылымдау жағдайында, концептуалдық аппаратты - капиталдық салымдардың репродуктивті құрылымының тар мағынасында ғана емес, сондай-ақ кең көлемде болатын инвестициялық және инновациялық жобаны қолдануға болады өндірістің құрылымы мен ерекшелігі, сондай-ақ ұйымдастыру, басқару, жобаны жүйелік және кешенді жүйеге келтіру жөніндегі іс-қимылдардың бірыңғай, процесс жүріп жатыр.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасының президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Қазақстан халқына Жолдауы //Егемен Қазақстан, Астана, 10 қаңтар 2018 жыл.
- 2 Ә.Назарбаев. «Қазақстан-2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» жолдауы //Егемен Қазақстан, Астана 12 желтоқсан 2012 ж.
- 3 “Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары”, Егемен Қазақстан, 1.02.2017 ж.
- 4 Закон РК «Об инвестициях» от 8.01.03г. №373-ІІ ЗРК – // Индустриальная Караганда. – 2003. – 21 янв. – С. 6.
- 5 Предпринимательский Кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 года №375-VЗРК [Электронный ресурс].–URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38259854#pos=1;-307
- 6 Каренов Р.С., Каренов К.М., Баймухамедов М.Ф. Управление проектами (основы проектного менеджмента): учебник- Караганда: Издательско-полиграфический центр Казахстанско-Российского Университета, 2013.- 210 с.
- 7 Каренов Р.С., Сабыржан А., Мусабекова А.О. Жобаларды басқару: оқулық – Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2019. – 205 б.
- 8 Каренов Р.С., Казбеков Т.Б., Темирбаева Д.М. Жаңа еңгізілімдер менеджменті: оқу құралы – Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2007. – 233 б.
- 9 Акмаева Р.И. Инновационный менеджмент: учебное пособие /Р.И. Акмаева.– Ростов-н/Д: Феникс, 2009. – 347 с.
- 10 Балдин К.В. Инвестиции в инновации: Учебное пособие / К.В. Балдин. – М.: Дашков и К, - 2008. – 238 с.
- 11 Барютин Л.С. Основы инновационного менеджмента. Теория и практика. Учебник/Л.С. Батюрин. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», - 2004. – 518 с.

Қазақстанның ақпараттық технологияларындағы инновацияларды басқару

Т.Б. Казбеков¹, А.М. Иманбекова², А.К. Смагулова³

¹э.ғ.к., Менеджмент кафедрасының доценті

²э.ғ.м., Менеджмент кафедрасының аға оқытушы

³Менеджменткафедрасының магистранты

imanbekova2006@mail.ru

^{1,2,3}Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

Түйіндеме: Мақалада экономика саласындағы ақпараттық технологиялардың рөлі талданады. әлемнің түрлі елдерінде мемлекеттік саясаттың мәні болып табылатын және апта сайын ат құруға арналған жаңа зерттеулер ұйымдастырылады. Осылайша, ақпараттық технологиялар, және бірінші кезекте бағдарламалық қамтамасыз ету Қазақстан үшін экономиканың дәстүрлі секторына қарағанда